

En faglig kvindes erindringer

Poul Andersen: Edith Olsen-erindringer fra et langt liv. Kvindeligt Arbejderforbund i Danmark, København 1994, 101 s., ISBN 87-982900-4-5

En publikation der kunne have været en del af et jubilæums-skrift. Her er forskelligt gods fra barndom, ungdom og tiden som afdelings- og forbundsformand, kammerateri og en detaljeret beskrivelse af en blaffetur fra Åbenrå til Haderslev.

Poul Andersen har læst i protokoller og serverer her og der lidt facts og (ikke altid lige nænsomt) små historier fortalt af Edith Olsen. I en af dem fortælles, at Fanny Jensen (forbundsformand inden Edith Olsen) blev inviteret til middag hos rigsbeholdsmægtigede Werner Best, og mente at Kvindeligt Arbejderforbund skulle betale for gaven. Det blev hovedkassereren vred over: "Skal De ud til Werner Best og heile, så kan De fand'me selv betale for det. Og det gjorde (forbundsformand) Fanny Jensen. - Så det var, som det skulle være, siger Edith Olsen". Hvad det var, der var, som det skulle være, er uvist for læseren - og således afklaret iles der videre, så man nærmest snubler over indre modsigelser, frivillige og ufrivillige afsløringer af traditionerne i et forbunds top.

Edith Olsens erindringer fremtræder ikke som forsøg på at idyllisere Kvindeligt Arbejderforbunds historie. Der gøres ikke forsøg på at legitimere KAD's eksistens, omend det synes tiltrængt, og der gøres ikke rede for fagpolitiske strategier. Læseren besværes ikke med analyser

af forholdet til Socialdemokratiet, eller spørgsmål om sammenlægning med det daværende Dansk Arbejdsmands Forbund. Det sidste bliver kort berørt således: "Viggo Wivel (forbundsformand for arbejdsmændene) havde store visioner og er den eneste fra arbejdsmændene, med hvem jeg har drøftet en eventuel sammenlægning af vore to forbund, siger Edith Olsen. Han har mange gange sagt til mig: "Det må være fremtiden, at vi lægger de to ufaglærte forbund sammen, og det må vi virkelig arbejde for". - Det blev som bekendt aldrig til noget, og personlig tror jeg ikke, han var kommet igennem med dette forslag hjemme hos arbejdsmændene. Og det havde jeg heller ikke i mit forbund. Men Viggo Wivel mente det meget seriøst".

Det tjener Poul Andersen til ære, at han ikke har forsøgt at konstruere en indre logik, eller har prioriteret sig frem til en mening. Kampen mod utilfredse medlemmer, der beskrives som ballademagere, levnes lige stor plads som kampen mod arbejdsgiverne. Bogen efterlader et stemningsfuldt indtryk af, hvordan fanden hytter sine. Det er forbløffende, hvad der kan gøres uimodsagt for medlemmernes kontingentkroner. Historien om den ansatte kasserer i afdeling 1, der tvinges til at frasige sig jobbet på grund af uorden i regnskaberne, og dernæst tilbydes en stilling som faglig sekretær i forbundet - og selvsamme udelige kasserer (ganske vist to sider senere) der samme år på forbundets kongres får tilbudt en nyoprettet stilling som rejserevisor, er nærmest charmerende uanstændig. Man får indtryk af selvfor-

Anmelderredaktion:
Birgit Andreasen, Gerd Callesen,
Ole Jorn og Anne-Lise Walsted

ståelsen og psykologien i et forbund med traditioner. Bogens sidetal er magisk - 101 sider, skrevet med store typer, let at gå til og let at gå fra.

Sussi Castellani

Revolutionær parlamentarisme og klassekamp

August Bebel: Ausgewählte Schriften und Reden, bd. 3-4, Reden und Schriften Oktober 1890-Dezember 1899, bd. 5 Briefe 1890-1899. Bearbeitet von Anneliese Beske m.fl., K.G. Saur, München 1995, ialt 1564 s. DM 444, ISBN 3-598-11235-1

August Bebels indsats i arbejderbevægelsen strakte sig over en lang periode og omfattede mange områder - bedst kendt i dag er hans kvindeemancipatoriske værk "Kvinden og socialismen" (1879, dansk udgave 1885), som udkom i mange oplag og er oversat til adskillige sprog. Også i de her foreliggende bind spiller kvindespørgsmålet med rette en væsentlig rolle. Beklageligvis har det dog generelt overskygget Bebels betydningsfulde indsats for udviklingen af en revolutionær politik i parlamentet. Selvom omstændighederne i dag på mange områder er anderledes end i 1890'erne, og selvom meget alene havde styrke i kraft af Bebels personlighed og polemiske formåen, er de daværende diskussioner om en revolutionær parlamentarisme også frugtbare for vurderingen af et socialistisk partis parlamentariske aktivitet 100 år efter.

Udgaven påbegyndtes i DDR i 1964 og var planlagt til 6 bind, deraf flere dobbeltbind. Heraf

udkom i 1970, 1978 og 1983 bd. 1-2 og 6 bearbejdet og udgivet af Ursula Herrmann, Heinrich Gemkow m.fl. Af forskellige årsager gik udgivelsesarbejdet i stå - først og fremmest fordi udgiverne af de tre manglende bind, instituttet for historie ved videnskaberne akademi i Berlin, nedprioriterede arbejdet til fordel for andre projekter. Udgivelsesvirksomhed er åbenbart ikke særlig prestigepræget, en beklagelig undervurdering af den indsats der ligger i en præcis udgivelse af centrale tekster. Udgivelsen havde imidlertid også fået et højt niveau i de udgivne bind med et omfattende noteapparat og biografiske data, hvilket kan have bidraget til at forlænge udgivelsesprocessen. Ikke mindst den, i forhold til de tidligere bibliografier, væsentligt udvidede Bebelbibliografi er et stort fremskridt. Udgaven blev således ikke afsluttet til trods for et 25-årigt forarbejde.

Det er dog lykkedes for nogle af de gamle medarbejdere ved denne udgave og den Bebel-biografi, der udkom i 1989, at fortsætte arbejdet selvstændigt i et projektarbejde, og ligeledes følge den gamle plan, idet det oprindelige bd. 3 var planlagt til at udkomme i tre delbind. Det nye forlag har dog insisteret på, at det blev tre selvstændige bind (sammenhængen er dog bevaret, idet noterne til alle bind findes i bd. 5, ligesom bibliografien og registrene). I løbet af 1995 skal bind 1 -2 og 6 genoptrykkes dog uden indledningerne fra den oprindelige udgave. De indeholdt selvfølgelig politiske vurderinger, som i dag anses for at være forældede, men derudover var de indføringer i stoffet. Det kan na-

turligvis diskuteres om indledninger, der er udarbejdet for op til 25 år siden skal genoptrykkes uændret, eftersom der er udkommet relevante undersøgelser siden da (smgl. f.eks. note 6 i indledningen), men man får unægtelig indtryk af, at det også skyldes politiske hensyn.

Det er planlagt, at udgaven skal afsluttes i løbet af 1996 med udgivelsen af bd. 7-9, som dækker perioden 1899-1913. Disse tre bind udgives af IISG, Amsterdam. Bd. 10, "Kvinden og socialismen", udkommer med et forord af Susanne Miller. Det ville være glædeligt, hvis det lykkes at få afsluttet udgaven, selv om den kommer til at foreligge i en noget beskåret udgave. I de nye bind mangler således de biografiske data, som optog en del plads i bind 1, 2 og 6, og ligeledes mangler den mest centrale del af Bebels korrespondence med Victor Adler, Engels og Kautsky. Denne korrespondence foreligger i selvstændige udgaver fra 1954, 1965 og 1971. Det havde været en overvejelse værd at medtage et mindre udvalg af disse breve, for flere af dem er af stor betydning; de nævnte korrespondencebind er sjældne og findes vel kun i nogle biblioteker; brevene til Engels genudkommer i MEGA, men det vil vare nogle år endnu. Men det mest utilgængelige stof, de spredte breve til andre end de ovennævnte, taler i rigsdagen, på kongresser og artikler, er nu i udvalg tilgængelige i annoteret form - desuden findes bibliografien, som gør det muligt at finde de fleste af Bebels artikler med undtagelse af de usignede artikler fra f.eks. "Vorwärts". Bibliografien omfatter trods dette 852 numre for årene 1890-1899.

Det gør det klart, at de 65 tekster i bd. tre og fire kun er et udvalg - det gælder også for korrespondancen, idet 72 breve ud af de ca. 500 kendte er optaget i bind 5, deraf to til den danske revolutionære socialist Nikolaj Petersen (1891, 1893) og et til "Nationaltidende" (1898) - et brev (nr. 109) er nok adresseret til norske og ikke til danske socialdemokrater, som udgiverne formoder.

En redegørelse for, hvilke breve der er udvalgt og hvorfor, samt hvilke, der endnu er utrykte mangler desværre. Men med de nævnte tre korrespondancebind og de her foreliggende 72 nye breve må man antage, at de fleste Bebel-breve nu er offentliggjort. De er stilet til 1) tyske, 2) udenlandske socialdemokrater og 3) andre offentligt kendte personligheder som Gerhart Hauptmann, Bertha von Suttner mfl. Flere af brevene var, som følge af hans arbejde med afhandlingen om kvindespørgsmålet, til kvinder. Annoteringen til brevene er delvis for tynd, det gælder bl.a. nogle til Liebknecht og Vollmar vedr. parti interne anliggender. Der er flere vigtige principielle breve, f.eks. til Bernstein vedr. revisionisme-debatten (nr. 119, nr. 121, nr. 133) et til Paul Geheeb (nr. 73), hvor Bebel begrundet, hvorfor han ikke offentligt vil bakke op bag en liberal kristendomskritik (nr. 73), et til Kissling hvor han præcist gør rede for sin og partiets stilling i klassekampen (nr. 105). Breve til Nikolaj Petersen (nr. 87) og Troelstra (nr. 90) har principiel betydning, et til Louise Freyberger (nr. 91) viser ham som en afslappet og munter mand - det er et godt udvalg.

I de foreliggende bind spiller udviklingen af den revolutionære parlamentarisme en betydelig rolle ved siden af kvindeemancipationen og diskussionen med specielt Bernstein og Vollmar (begge var åbenbart Bebels gode personlige venner, mens forholdet til Liebknecht øjensynligt var mindre godt) i revisionisme-debatten. SPD var i 1890 blevet legaliseret igen, men truslen om at genindføre "socialistloven" var en realitet, som partiet måtte tage hensyn til. Samtidig begyndte et økonomisk opsving at gøre sig gældende i 1890'erne. I løbet af 1890'erne fik de socialdemokratiske partier i Europa flere steder en betydelig opbakning i arbejderklassen, de blev massepartier. Og f.eks. i Tyskland fik man også tilslutning fra progressive intellektuelle fra borgerskabet, der pga. de stærke klasse modsætninger ikke havde andre muligheder end at gå til socialdemokratiet - de liberale partier var slidt op af denne modsætning og stærkt svækkede og mistede yderligere indflydelse fremover. Det betød, at SPD langtfra var et monolitisk parti, at partiet tværtimod måtte diskutere åbent om dets videre vej frem, at det måtte tilrettelægge sin taktik på ny under de nye omstændigheder.

Det betød i den sammenhæng meget, at en af partiets ansete marxistiske teoretikere, Eduard Bernstein, fra 1896 begyndte at sætte spørgsmålstegn ved, om marxismen kunne bruges til at beskrive samfundsudviklingen. I denne diskussion, som blev ført på partiets kongresser fra 1898 og frem, rejstes bl.a. spørgsmålet om samarbejde med borgerlige partier, om aktiv deltagelse i lovgivningsarbejdet, om problemer-

ne ved at lade sig binde af en positiv stemmeafgivning og iøvrigt spørgsmålet om deltagelse i det parlamentariske arbejde i det hele taget. Bebel var som partiformand fra 1892 naturligvis en aktiv deltager i debatterne, og hans indlæg afgjorde tilsyneladende mange enkeltdiskussioner, men hans position var ikke uomstridt, han måtte overbevise de kongresdelegerede. Hans konkrete kritik af Bernstein virker overbevisende, og må også dengang have virket sådan.

Hans taler i rigsdagen var af en ganske anden karakter. Han behøvede dér ikke at overbevise nogen, både han og de konservative vidste, at rigsdagens betydning var minimal, at den kun kunne bruges som talerstol overfor offentligheden. De konservative var åbenbart ligeglade med denne tribune, men Bebel udnyttede den; han var en god taler og debattør, og han havde også sat sig ind i sit stof og kunne udnytte sine modstanderes uvidenhed, f.eks. i en diskussion om ægteskabslovgivning. Det er en ren fornøjelse at læse disse taler og artikler; de er velformulerede og velovervejede - foredraget om akademikerne og socialismen (bd. 4/s. 234-54) er måske ikke så overraskende mere, men det er værd at læse overvejelser om f.eks. folkeskolens politiske betydning, som Bebel ikke alene ser som en direkte politisk indoktrinering, men i hele institutionens virkemåde, i dens vidensformidling, socialiseringsprocessen til statsborger. Det er ingen billig polemik - det var han også i stand til - men grundlæggende overvejelser ud fra en marxistisk grundholdning - en holdning som ikke var hævet

over kritik, fordi socialdemokratiet måtte være et kritiserende parti, som også kritiserede sig selv og sine enkelte medlemmer (bd. 4/s. 89).

Socialdemokratiets især politisk-teoretiske problemer i 1890'erne bliver behandlet aktuelt og konkret i de udgivne tekster. Læserne hjælpes godt på vej med krydshenvisninger til andre artikler og taler i de allerede udkomne fem bind, noteapparatet er overvejende godt og fyldigt, og der er ingen meningsforstyrrende trykfejl, omend en bedre korrekturlæsning er ønskelig. Det er alt i alt en rimelig videreførelse af de hidtidige bind selv med de indskrænkninger, der åbenbart har været nødvendige (de biografiske data og korrespondancen). Problematisk er imidlertid prisen - i sin tid kostede bindene 12.50 M, nu koster de 148 DM. Selvfølgelig var der i sin tid tale om en subventioneret pris. Mon ikke der også ligger en politisk beslutning bag den nuværende ikke-subventionering?

Gerd Callesen

Arbejdererindringer fra mellemkrigstiden

Karl Christensen: Ung (arbejder) i trediveerne, SFAH skriftserie 32 - Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie, København 1994, 289 s., kr. 250.- (medlemmer 200.-), ISBN 87-87739-36-4

Karl Christensens (KC) nyeste bog er på mange måder et stykke vellykket erindringslitteratur. Bogen dækker i erindringsglimt perioden helt fra

slutningen af 1. verdenskrig frem til den tyske besættelse. Dens væsentligste styrke ligger i dens livsbekræftende og autentiske stil. Som det allerede fremgår af omslaget, er det ikke nogen elendighedshistorie, vi får serveret.

Fra først til sidst er selvbiografien præget af det lyse livssyn hos en person med en drenget kækhed og senere ungdommens gå-på-mod. Han har sin baggrund i et solidt håndværkerhjem med et hav af unger, uden at det dog følte direkte fattigt. Her starter bogen med barndomslivet i Nørresundby, hvor KC blev født i 1913.

Fra hjemmet fik han en ballast, som lå i den bedre halvdel. Denne ballast, som kan fornemmes bogen igennem, blev taget med til København, hvortil han flyttede i 1931. Herfra beskrives perioder i livet hos en ung arbejdsløs bager, som efter kort tid blev medlem af DKP. Dette aspekt står dog ikke så centralt, som det måske havde kunnet forventes efter KCs tidligere bøger; det er mere det sociale liv, ferier m.v., der fokuseres på. Fortællingerne fra DKP-aktiviteten er mere episodiske og indeholder kun antydninger af politiske vurderinger.

KC er en person, som man kommer til at synes om - alt efter temperament naturligvis. Hertil bidrager, at den stærke selvbevidsthed er isprængt så tilpas megen selvironi, at den ikke virker stødende. Sproget er holdt i en jævn og uhøjtidelig fortællestil, som gør det let læst.

Erindringsbøger har ofte en kulturhistorisk værdi, hvilket også gælder denne. Billedet af begivenhedsforløbet og persongalleriet står så skarpt tegnet, at det

vidner om en god hukommelse hos KC. Det samme gælder detaljerigdommen, som er så overvældende, at den et par steder kan forekomme lidt trættende. Men ikke desto mindre bidrager den også til det kulturhistoriske indtryk, som bogen giver.

For det er netop det kulturhistoriske *indtryk*, som bogen giver, jeg vil fremhæve, medens jeg ikke føler mig så overbevist om den direkte kildemæssige værdi for en historiestuderende. F.eks. er det slående, så præcis bogen er i prisangivelser på "smörgåsar" i forskellige små og halvstore svenske byer under en cykelferie. Og omvendt har jeg ikke noget steds i bogen fået indtryk af, at forfatteren førte dagbog (hvilket dog ikke udelukker, at det kan have været tilfældet).

Det skal også medgives, at bogen giver et nedtonet billede af den sociale elendighed, som prægede især trediveerne. Den mærkes ikke på en "stødende" måde i bogens kapitler. Det vil nogle kunne opfatte som et fortegnet billede. Men man kan også se erindringerne som en værdifuld korrektion til billedet af trediveerne som en "gråt i fattiggråt-periode", som vel er det generelle billede, og som har sin berettigelse. Nogle kunne måske også mene, at et lyst livssyn betyder, at forfatteren i alderdommen skærer de ubehagelige *erindringer* om virkeligheden fra.

Men det lyse livssyn betyder også, at man i *oplevelsen* af virkeligheden ikke fokuserer på elendigheden. Og hvordan et fattigt ungt menneske i trediveerne har *oplevet* virkeligheden er efter min vurdering lige så autentisk, som det statistikken og de tørre tal har at fortælle. Dette skal ik-

ke misforstås i retning af en "impressionistisk" historie-opfattelse, men som en pointering af, at i al trediversnes grå elendighed overlevede livsmodet - og dette er bogen et godt og autentisk udtryk for.

Trods det politiske engagement, som bogen også beskriver, ligger der langt fra nogen klar politisk analyse i erindringsdelen. Men mellem linierne kan man dog læse to ting: En udtalt (og delvis ironisk) distance til den helt konkrete DKP-aktivitet som det første. Og som det andet er den solidariske ånd og den sociale indignation, som førte forfatteren ind i denne aktivitet, gennemgående fastholdt. På trods af at der ikke er fokuseret på den sociale elendighed, er bogens vinkel dog præget af en social stillingtagen og engagement.

Den distance, der ligger til DKP-engagementet, er reelt en kritik af en stalinistisk præget praksis, som ikke kan kaldes leninistisk eller marxistisk. Jeg vil ikke lægge KC til last, at han ikke kommenterer den samtidige kritik, som også havde et revolutionært udgangspunkt, og som ikke forsvarede den "virkeliggjorte socialisme". Jeg tænker her på den trotskistiske bevægelse, som efter min opfattelse lå mere i forlængelse af den oprindelige bolsjevisme end de officielle kommunistpartier.

Men jeg synes, at det er for upræcist, når KC i det mere politiske afslutningskapitel, går i rette med enkelte grupper, som "stædigt fortsætter 'deres historiske kamp for sagen' også efter den stilfærdige nedbrydning af grænseskillet... fra 1945 og trods MURENS fald i 1989". Det fremgår ikke, om brodden

kun retter sig mod de grupper, som forsvarede muren frem til 1989, eller alle dem som er inspireret af Oktoberrevolutionen.

KC kan jo ikke være uvidende om, at der siden slutningen af 1960'erne her i landet har været en almindeligt kendt revolutionær strømning, som *ikke* har haft "den virkeliggjorte socialisme" som forbillede. Og som ikke automatisk miskrediteres, fordi den østeuropæiske befolkning forkastede systemet. Jeg er ikke i tvivl om, at KC som SF'er mener *alle* revolutionære, men argumentet holder ikke. Denne indvending skal dog ikke ændre det generelle billede af en ganske læseværdig bog, som ikke mindst kan anbefales unge.

Hans Jørgen Vad

Madkunstnere og lønarbejdere

Niels Finn Christiansen: Den danske køkkenbrigade. Det faglærte køkkenpersonales historie 1913-1990. Udgivet af Restaurations- og Bryggeriarbejdernes Forbund, Gastronom-gruppen, København 1994, 133 s., ISBN 87-9816-413-9.

Det faglærte og organiserede køkkenpersonale (kokke, koge- og smørrebrødsjomfruer) udgør i dag Gastronom-gruppen i Restaurations- og Bryggeriarbejdernes Forbund. Et forbund der blev stiftet i 1990 med ca. 20.000 medlemmer, som en sammenlægning af Gastronomisk Landsforbund, Hotel- og Restaurationspersonalets Forbund samt Dansk Bryggeri-, Brænderi- og Mineralvandsarbejderforbund.

Gastronomgruppen har åbenbart ønsket at få en samlet fremstilling af sin selvstændige faglige historie frem til dens ophør i 1990, og har heldigvis hyret en faglært historiker som Niels Finn Christiansen til jobbet.

NFC følger stort set den linie som andre historikere siden 1980'erne har lagt med henblik på fremstillinger af faglige organisationers historie, idet han sætter organisationernes forhold ind i en bred politisk og kulturel sammenhæng, og vel at mærke ikke fortrænger den rolle, som arbejderbevægelsens venstrefløj har spillet. Herved får læseren et vist overblik med forståelse for, hvorfor de historiske organisationer og enkelt-personer tænker og handler, som de gør. Dette gør fremstillingen interessant også for andre end organisationernes medlemmer, og giver sidstnævnte mulighed for udblik.

Læsningen giver også mulighed for reflekterende sammenligninger f.eks. med andre fag og faglige organisationer samt overvejelser over de store spørgsmål vedrørende den danske fag- og arbejderbevægelse.

Et af disse spørgsmål vedrører årsagerne til den småborgerlige bevidsthed i store dele af arbejderklassen. I bogens første del beskrives tydeligt, hvordan man i Dansk Kokkeforenings første årtier sloges med at få etableret en arbejderklassebevidsthed. Et af de modvirkende elementer var medlemmer, som ønskede at få deres egen forretning, og måske var arbejdsledere inden de fik den.

Et andet er den faglige stolthed og tradition, som gør, at en del mere føler sig som individuelle kunstnere/håndværkere end

som kollektive arbejdere. Sådanne kokke var selvsagt modstandere af, at fagforeningen skulle tilsluttes FO og DSF p.g.a. disse organisationers politiske tilhørsforhold.

Et tredje spørgsmål, som berøres, og som hænger sammen med de foregående, er, hvorfor organisationsformen vedblivende bygges op omkring et fælles fag, og ikke om den fælles branche/arbejdsplads som i industriforbunds-modellen. Køkkenarbejderne ("køkkenpersonalet") deltes ikke kun op i faglærte og ufaglærte, men de faglærte deltes også op og fik hver deres fagforening: Dansk Kokkeforening og Koge- og Smørrebrødsjomfruernes Fagforening. Dog etablerede de faglærte et fælles forbund i 1934, og deltog i 1949 i oprettelsen af Hotel- og Restaurationspersonalets Samvirke sammen med Hotel- og Restaurationspersonalets Forbund, Tjenerforbundet og Dansk Musiker Forbund.

Et fjerde generelt spørgsmål var modsætningerne mellem København og provinsen, som bl.a. vedrørte magtforhold (centralisme/decentralisme), politik (moderat/radikal) og lønforskelle. Denne modsætning gjorde, at Faglært Køkkenpersonales Forbund var meget tæt på en sprængning i 1960.

Til de interessante ting i bogen hører også oplysningerne om de sene fremskridt for medlemmerne: f.eks. at de så sent som i 1915 måtte slås for én ugentlig fridag, at alle først i 1948 fik sikret en normalarbejdsdag på højst 8 timer, og at de først fik en landsoverenskomst i 1955.

Tankevækkende i disse økologibevindte tider er det også, at

forbundsbladet allerede i 1950'erne rejste kritik af madsminke, hormonbehandling af kvæg, svin og fjerkræ, kemikalier i bagemel og sprøjtemidler i gartnerierne.

Endelig skal det fremhæves, at oplysningerne om, at unge medlemmer var særdeles aktive og kritiske over for "gammelmændsvældet" i forbundet i 1969, tiltrængt er med til at ændre på billedet af ungdomsoprøret som kun de intellektuelle unges oprør.

Bogen er interessant, velkomponeret og velformuleret, men ikke helt uden mangler. Den største er fraværet af erindringsstof fra ældre medlemmer, som kunne have virket dokumenterende og forfriskende i fremstillingen af selve arbejdet, arbejdsvilkårene og samværet i dagligdagen. Fraværet bliver helt forståeligt, når NFC i sin indledning skriver: "Men uden samtaler med og beretninger fra ældre og yngre medlemmer havde jeg ikke kunnet skrive denne fremstilling...". Fremstillingen synes at være blevet for styret af de valgte hovedkilder: organisationernes medlemsblade.

Øvrige ting, der vækker undren, er f.eks. følgende:

- (1) I indledningen bliver der sagt, at det faglærte køkkenpersonale oftest er usynligt, mens det i afslutningskapitlet bliver til "...en af de mest synlige faggrupper og en af dem, der fører den højeste profil i offentligheden."
- (2) I vægningen af fagforeningerne - og dermed også kønnene - er der uheldigvis blevet for lidt plads til kvinderne: koge- og smørrebrødsjomfruene.
- (3) På siderne 69 og 70 fortælles om, hvordan højkonjunkturen og

velfærdsstaten gradvis slører opfattelsen af fagbevægelsen som den uomgængelige løftestang for social og kulturel fremgang. Men også om at: "Alle i Danmark organiserede sig. LOs medlemstal voksede eksplosivt, og en hærske af nye faglige organisationer så dagens lys, ikke mindst blandt de offentligt ansatte."

Denne modsigelse bliver kun tyndt reflekteret med denne forklaring: "Traditionen for faglig organisering var og er dybt rod-fæstet i Danmark, og den forblev uberørt af den økonomiske og sociale revolution, som landet gennemløb i disse år."

Bortset fra et enkelt årstal (s. 105) er bogen forskånet for trykfejl. Bogen har et flot lay-out, men principfastheden om æstetikken bliver overdrevet på s. 44, 102 og 116, hvor billedteksterne ikke får lov til at fungere direkte sammen med billederne, men står på den modsatte side.

Erik Bartram Jensen

Rejse i Asien 1911-12

The Webbs in Asia. The 1911-12 Travel Diary. Sydney and Beatrice Webb. Introduktion og redaktion ved George Feaver. Udg. af The London School of Economics and Political Science. Macmillan Press Ltd., London 1992, 385 s., GBP 22.65. ISBN 0-333-55027-7.

I 1911-12 rejste de engelske sociologer og socialister, medlemmer af det berømte Fabian Society, Beatrice og Sydney Webb til det fjerne østen: Via Kanada til Japan og Korea, Kina, Hong Kong, Malaysia, Burma og

videre til Indien. Overalt søgte de oplysninger om sociale forhold, fængsler og skolegang i deres umættelige nysgerrighed efter at se, hvordan disse gamle kulturlande klarede vejen mod modernisering og industrialisering. Ægteparret Webb skiftedes til at gøre notater, og deres fælles dagbog blev i 1992 for første gang udgivet i sin fulde længde. George Feaver, der står som redaktør af dagbogen, er professor i politik i Vancouver. Han har sørget for et godt register og de meget fyldige, forklarende noter, som er absolut nødvendige og giver bogen en ekstra dimension.

Ægteparret Webbs beundring af Japan var nærmest næsegrus: Her var et land, der fungerede, og som nok skulle nå sit mål. I modsætning hertil forblev Kina et lukket land for ægteparret, der ikke forstod den almindelige kinesers opfattelse af manchuerne, dvs. det herskende dynasti, som undertrykkere.

Det eneste område, hvor Beatrice og Sidney Webb fandt, at kineserne var længere fremme, var på skoleområdet, og det kan tjene som eksempel på, hvordan de overalt søgte at få indblik i de forskellige landes forhold. Til hele rejsen havde de medbragt introduktionsskrivelser og opsøgte også lokalt personer, men de havde fået oplyst kunne hjælpe dem med at arrangere besøg i skoler, fængsler, fabrikker osv. De hørte absolut ikke til i de almindelige rejsendes skare. I Japan havde de besøgt en kostskole, hvor pigerne blev overvåget - og misbrugt - af de udelukkende mandlige lærere. Da de kom til Manchuriet besøgte de en pigeskole, hvor der var en mandlig leder, men lærerne var kinesiske kvinder. I en under-

skole gik de 100 piger og drenge sammen, og af de kvindelige lærere var to fra den herskende klasse af manchuer, én var kineser og én japaner. I Japan havde det overalt irriteret Beatrice Webb, at pigerne i skolen brugte megen tid på at lære huslige fag, især indøvning af teceremonier. I Kina besøgte de en praktisk skole for kvinder mellem 15 og 40, hvor der udover huslige fag også blev undervist i læsning og skrivning. Som kontrast mellem det nye og det gamle vraltede forstanderinden her rundt på bundne fødder, mens hendes elever undgik denne skæbne.

I øvrigt kan det undre, at de ellers så politisk opmærksomme rejsende oplevede forbavsende lidt af opløsningen af det tusindårige kinesiske kejserrige. Faktisk skete revolutionen under deres rejse, uden at det fik mange ord med på vejen. Deres interesse var helt udpræget de sociale forhold.

Mange år senere skrev Beatrice Webb, at hun aldrig blev helt den samme efter denne rejse, som havde været ikke så lidt af et kulturchock.

Udviklingen i Asien er mere aktuel end nogensinde og for alle med historisk interesse er to af de førende engelske socialisters dagbog spændende læsning, der ikke kan undgå at medføre sammenligninger med udviklingen i Asien i dag.

Anne-Lise Walsted

Mærkatpropaganda

Niels Gyrsting og Peter Poulsen: Mærkatpropaganda i Danmark. Antifascistiske & fascistiske mærkater & støttmærker 1930 -

1945, Møntklubben Poletten, København 1995, 128 s., kr. 135.-, ISBN 87-985345-0-5

Udgivelsen er nærmest et annoteret, illustreret katalog over de mærkater, forfatterne har fået kendskab til i deres samlervirksomhed. Enkelte steder gøres der opmærksom på, at en mærkat kun er kendt via en gengivelse i et tidsskrift eller tilsvarende, dvs. man kan gå ud fra, at der er flere endnu ukendte mærkater - men chancen for at finde frem til dem er helt sikkert meget større nu, hvor kataloget er udkommet.

Antifascistisk - fascistisk betyder, at kataloget koncentrerer sig om dette emne, dvs. mærkaterne skal have et antifascistisk motiv eller være udgivet af fascistiske/nazistiske organisationer. Dermed er klart en hel del mærkater udelukket, f.eks. mærkater i anledning af 1-maj med undtagelse af 3 kommunistiske mærkater fra besættelsestiden, valgfondsmærker fra Socialdemokratiet osv. Til gengæld findes også engelske mærkater med tysk tekst og mærkater fra filmselskabet UFA - det er ikke klart, hvorfor de findes i dette katalog, som koncentrerer sig om danske mærkater. Fra arbejderbevægelsen findes mærkater fra DsU, Matte - ottifonden, IRH/ RH, Antifascistisk Kampforbund og DKP.

Det er alt i alt et udmærket katalog, som kaster lys på en side af den politiske kamp i perioden og gør et illustrativt materiale tilgængeligt for mange. Det er en skam, at de ellers udmærket gengivne mærkater kun er sort-hvide - men farvetryk er selvfølgelig meget dyrere.

Martin Andersen

Almindelige menneskers historie

Elisabeth Jepsen: Knivstikkerbyen, Beretninger fra det 20. århundrede 1 - Arbejdermuseet/ABA, København 1995, 96 s. kr. 110.-, ISBN 87-88626-10-5; Kamma Andersson: Dengang - på Islands Brygge, Beretninger fra det 20. århundrede 2 - Arbejdermuseet/ABA, København 1995, 93 s., kr. 110.-, ISBN 87-88626-11-3

At kunne høre eller læse beretninger om de menneskeliv, som levedes og stadig leves under historiens betingelser, den "almindelige" historie, er lige så vigtigt som at kende den politiske, sociale og økonomiske virkelighed, der tegnes af historikerne. Dette er udgangspunktet for den serie af erindringer, "Beretninger fra det 20. århundrede", der nu i fællesskab søsættes af Arbejdermuseet og Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv.

Serien lægger ud med to bind, der har en række fællestræk: Begge bøger er kvinders beretninger om barndommen og den tidlige ungdom, genoplevet i erindringen. Begge skildrer københavnske arbejderfamilier. I begge beretninger fortælles om en families sociale deroute. Og begge rummer skildringer af livet i København under besættelsen, set gennem et par halvstore pigers øjne.

Elisabeth Jepsens "Knivstikkerbyen", det første skrift i serien, er et erindringsbillede af livet blandt nogle af Københavns dårligst stillede: familierne i husvildebarakkerne i Vanløse.

Vi følger hendes familie fra Esbjerg, hvor forældrene havde egen forretning, til den beskedne

lejlighed på Amager, hvor de, selvom de havde egen slikbutik, alligevel måtte have hjælp fra socialkontoret. Indtil de i 1938, som den sidste station på nedturen, ender i husvildebarakkerne i Vanløse.

Centralt i skildringen står den invaliderede far - ordentlig, proper, med gode manerer og en høj moral, som han videregiver til sine børn. Der er den forslidte, lidt anonyme mor, der dør alt for tidligt, da Elisabeth kun er 12 år gammel. Tæret af de mange børnefødsler og den slidsomme tilværelse. Karrig med kærtegn og kærlige ord. Og alligevel røber hendes handlinger undertiden en forståelse for, hvad der foregår i en barne- og ungpigensjæl. Og så er der de mange søskende - 3 søstre og 2 brødre. 6 børn er de i alt, alle bliver ordentlig opdraget, pænt konfirmeret og kommer godt i vej. Det er i det hele taget en pæn og ordentlig familie, der har viljen til at skabe sig en ordentlig tilværelse, men som rammes af tidernes ugunst.

Med jævne ord skildrer Elisabeth Jepsen den hårde, slidsomme og nøjsomme tilværelse, både børn og voksne var underkastede i husvildebarakkerne i Vanløse. Hun fortæller om de andre børn og deres familier. Nogle af dem er pæne og ordentlige som hendes egen, men andre har ikke viljen og evnen til at få hold på hverdagen og lader bare stå til. Hun fortæller om sammenholdet og hjælpsomheden i barakbyen, om forståelse og hensyntagen, men også om sladder, urmelighederne, ondsksfuldheden og tævene.

Der kan være noget springende og kalejdoskopisk i Elisabeth Jepsens fortællestil, og det kan

undertiden være vanskeligt at fastholde, hvor man tidsmæssigt befinder sig i hendes skildring. Hun fortæller, men hun reflekterer ikke. Tilbage står imidlertid et indtrængende billede af nogle menneskeliv, præget af fattigdom og kamp for at overleve. Menneskeliv, som levedes midt iblandt os, og som vel blev iagttaget af den "pæne" omverden med en blanding af uvidenhed, medlidenhed og ringeagt.

Det andet skrift i serien er Kamma Anderssons "Dengang - på Islands Brygge". Også i denne bog skildres en familie, der flytter til København fra provinsen, og som kommer fra bedre sociale vilkår. Vi befinder os stadig blandt arbejderfamilier, men det er som om vi med Kamma Anderssons skildring er rykket et enkelt trin op ad den sociale rangstige.

Kamma Anderssons forældre og deres søskende var som unge udvandret til USA og havde mødt hinanden dér. Faderen var uddannet elektriker og havde opbygget en blomstrende virksomhed og det blev til både hus, bil og båd. Det var morfaderens sygdom, der fik den lille familie til at vende næsen hjem til det gamle land. Det skulle de siden fortryde bitterligt. Efter et par år på Silkeborg-egnen med skiftende beskæftigelsesmuligheder blev den hjembragte Ford T, huset og båden solgt og familien drog til København og slog sig ned i en 2 1/2 værelses andelslejlighed på Islands Brygge.

Her på Islands Brygge levede de - fader, moder og 2 børn - et varmt og trygt omend beskedent liv. Selv inden for de beskedne fysiske rammer blev der plads til den naturhistorisk interesserede

storebrors akvarier, og der blev botaniseret på Amager Fælled ikke til Kammass udelte fornøjelse. Det er vel betegnende for familiens forståelse og udsyn, at broderen ikke bare kom på gymnasiet, men siden også fortsatte på universitetet.

Der var også plads og råd til gæstfrihed både over for vennerne og børnenes kammerater og over for de arbejdsløse, der bankede på. Dette synes ikke at have ændret sig, heller ikke da faderen blev invalideret af en arbejdsulykke og da den tyske besættelse satte en begrænsning for livsudfoldelsen og især kontakten med den store familie på den anden side af Atlanterhavet.

Kamma Andersson skildrer levende forholdet til de andre beboere i andelsboligblokken på Bryggen. Den tyske besættelse sætter sit præg på tilværelsen og bringer folk tæt sammen. Man får en fornemmelse af sammenhold og forsøg på at bringe lidt fest og fornøjelse ind i en vanskelig hverdag.

Men den helt væsentlige del af skildringen er forholdet til den jødiske veninde Klara, den sjove lille pige med de mørke fletninger, med buksebenet, der blafrede ned for kjolen og strømperne, der hang i ål om anklernerne. Det var et af de første børn, den lille Kamma så fra køkkenvinduet, da de netop var flyttet ind i lejligheden på Bryggen og hun sad og så ned i gården, syg af hjemve og længsel efter huset, haven, engen og åen, der omgav hjemmet ved Silkeborg. Hun havde absolut ikke sans for sjove små piger.

Men Kamma og Klara skulle blive venner for livet. Og gennem den 13-årige Kammass øjne

får vi en skildring af livet under besættelsen: vareknapheden, utrygheden, angsten for de unge tyske soldater, bekymringen for venner og naboer, der pludselig forsvandt - men også ture på volden og i Tivoli.

Rædslen og sorgen rammer Kamma, da Klara og hendes familie bliver arresteret af tyskerne og deporteret til Theresienstadt. Kammass konfirmation et par dage senere opleves i en døs og hun bryder med Vorherre.

Man imponeres over den da 13-årige lille piges viljestyrke og handlekraft, da hun på egen hånd opsøger Røde Kors og gennem dem får kontakt med Klara og hendes familie. Resten af krigen sender hun jævnlige pakker med tøj og madvarer til familien i kz-lejren. Det er ikke uden en klump i halsen og tårer i øjnene, man læser om de to pigers genforening efter krigen.

Kamma Andersson skildrer indtrængende og med varme tilværelsen på Bryggen, familien og vennerne, naboerne og skolekammeraterne. Hun skriver godt og medievende, og hun nøjes ikke med at fortælle. Hun reflekterer - og hun har udsyn. Ved at fortælle om sine helt personlige oplevelser giver hun os samtidig et tidsbillede af et socialt miljø og af et Danmark under besættelsen.

Med de foreliggende to skrifter kommer vi tæt ind på mennesker og miljøer, som mange af os måske kun har et overfladisk, "historisk" kendskab til. Det er vigtigt, at beretninger om almindelige menneskers hverdagsliv bevares for eftertiden. De første to bind i serien lover godt. I hver deres sprogtone har de to forfattere skildret arbejderliv i Dan-

mark i det 20. århundrede. Det er spændende læsning. Man kan måske indvende, at forfatterne har fået lidt for frie tøjler, og at en strammere redaktion kunne have rettet op på både sprog og indholdsmæssige gentagelser. Men det er bagateller. Det er under alle omstændigheder et fint initiativ, Arbejdermuseet og ABA har taget og vi glæder os til flere skrifter i serien.

Karin Sandvad

Det kommunistiske Manifest

Thomas Kuczynski: Das Kommunistische Manifest (Manifest der Kommunistischen Partei) von Karl Marx und Friedrich Engels. Von der Erstausgabe zur Leseausgabe - Schriften aus dem Karl-Marx-Haus Trier 49 - Karl-Marx-Haus, Trier 1995, X, 262 s., DM 38.-, ISBN 3-86077-207-4

Bindet starter med at gengive den for trykfejl rensede udgave af første udgave af Manifestet og slutter med et forslag til en udgave, som Manifestet kunne se ud med moderne retskrivning og rensede for de sjskefejl, som har sneget sig ind i de forskellige udgaver.

For at kunne udarbejde en sådan "Leseausgabe" har forfatteren gennemgået alle eksisterende udgaver fra perioden 1848 til 1872, de af Marx og Engels autoriserede udgaver og enkelte andre. Undersøgelsen giver en præcis status over de enkelte udgaver, over hhv. Marx' og Engels' andel i teksten, deres interesse i teksten og andre relevante oplysninger. Der findes således ikke en fejlfri autoriseret

udgave af Manifestet. Kuczynski har fundet frem til 895 fejl i udgaverne, også første udgave var fyldt med fejl af forskellig art. 603 fejl blev elimineret ved at bruge moderne retskrivning og tegnsætning i læseudgaven. De resterende 292 er i forskellig form blevet rettet eller ignoreret i læseudgaven, langt de fleste har ikke nogen betydning for skrifterets teoretiske indhold eller dets status.

Der er imidlertid enkelte uklarheder, hvad Marx og Engels har ment, fordi der ikke foreligger en endelig tekst fra deres side; enkelte af fejlene kan udlægges på forskellig måde, f.eks. kan trykfejlen "heitige" være "heutige" eller "heilige".

Udgivelsen er en meget specialiseret undersøgelse, hvis delresultater ikke kan have interesse for mange. Men det endelige resultat, en "renset" Manifestudgave, er af betydning. Kuczynskis forslag til en sådan virker rimelig.

Gerd Callesen

En socialdemokratisk internationalist

Janet Polasky: The Democratic Socialism of Emile Vandervelde. Between Reform and Revolution, Berg Publishers, Oxford/Washington D.C. 1995, 303 s., £ 14.95, ISBN 1 85973 033 7

Emile Vandervelde (1866-1938) var en fremtrædende belgisk socialdemokrat, aktiv i bevægelsen fra 1886 og fra 1894 valgt til parlamentet, præsident for det Internationale Socialistiske Bureau i 1900, i 1914 første gang udnævnt til minister, siden-

hen flere andre ministerposter, 1929 præsident for Socialistisk Arbejder-Internationale og meget aktiv i arbejdet for den spanske republik efter 1936. Hans forfatterskab var omfattende (se bibliografien s.282-93) og hans betydning for den belgiske arbejderbevægelse uomtvistelig. En (politisk) biografi over Vanderveldes indsats er således klart af betydning for forståelsen af den europæiske arbejderbevægelses udvikling.

Det er ikke lige præcis det, Janet Polasky ønsker at bidrage med. Hun er fascineret af, at Vandervelde i 1918 foruden en reformistisk socialisme og en revolutionær syndikalisme så en tredje retning i arbejderbevægelsen, som han definerede som "demokratisk socialisme" - en retning som ikke var identisk med et reformistisk socialdemokrati. Hendes fremstilling ønsker at være den demokratiske socialismes historie, som den udviklede sig mellem 1889 og 1938 (s. 2). Den var oprindelig en videreføring af Marx' vurderinger, men havde omkring 1930 udviklet sig så meget, at Marx ikke ville have genkendt den, hævder Polasky. Hun intenderer, at skrive den europæiske socialismes historie via en person, Vandervelde, og hans politiske indsats. Hvis det personlige overhovedet kan adskilles fra det politiske, tillægger hun kun det personlige en marginal betydning i sin analyse. Vandervelde har i sin selvbiografi fulgt samme linje, og tilsyneladende er det kun materiale fra hans politiske liv, der har overlevet.

Det er imidlertid omfattende, og Polasky har fået adgang til de relevante arkiver inklusive Huysmans arkiv i Antwerpen, som

normalt er utilgængeligt. Der foreligger også en omfangsrig litteratur, som beklageligvis kun udnyttes i aldeles utilstrækkelig grad: Janet Polasky har kun brugt engelske, franske og flamske publikationer - ganske vist anføres to tyske publikationer, men begge staves forkert, så man må tvivle på, at hun faktisk har brugt dem. Den skandinaviske litteratur kender hun ikke, og med disse udeladelser har hun afskåret sig fra at vurdere socialdemokratiernes udvikling i nogle af Internationalens stærkeste bastioner. Også den engelsksprogede litteratur er kun brugt i udvalg, hvad der fremgår af en sammenligning med bibliografien i "The Formation of Labour Movements 1870-1914", Leiden 1990. Det opvejes kun til en vis grad af, at hun tager udgangspunkt i Vandervelde og den belgiske arbejderbevægelse, dvs. i et af de mindre europæiske lande, og dermed gennembrøder den fransk-engelsk-tyske lydmur.

I ni kapitler analyserer Polasky Vandervelde udvikling, men formår ikke at indordne ham i den europæiske arbejderbevægelse, eksempelvis de socialdemokratiske fredsbestrebelse under første verdenskrig i kapitel 5. Vanderveldes rolle i disse kunne have været stor, da han var Internationalens præsident, men han afstod fra at gøre en aktiv indsats - snarere saboterede han forsøgene på at få Internationalen til at fungere. Dermed undgår Polasky at tage stilling til konferencerne i København 1915, Stockholm 1917 og Bern 1919 — til alt held, da hun ikke kender den nyere litteratur eller de udgivne kilder - men hvordan hun

så vil skrive den demokratiske socialismes historie i Europa, forbliver en gåde. Hendes overfladiskhed viser sig i noget så banalt, som at hun konsekvent kalder den svenske partiformand Brantig.

Hendes argumentation for at Vandervelde var repræsentant for en ikke-reformistisk demokratisk socialisme forbliver på overfladen. At han åbenbart før 1914 brugte citater af Marx og Engels er ikke nok til at gøre ham til repræsentant for en særlig retning. Faktisk var han en overordentlig typisk socialdemokrat, en foregangsmand for integrationen i de nationale samfund. Det er forkert, at han var tilhænger af den "revolutionære reformisme" - en sådan retning fandtes ganske vist, specielt i det samtidige østrigske socialdemokrati, men også f.eks. i det schweiziske parti; i det franske og tyske var der grupperinger, der havde tilknytning til denne retning - og i lyset af hendes eksklusive fokus på Vandervelde kan det ikke undre, at den for Polasky forbliver en gåde (s. 264).

Polasky har ikke skrevet den afhandling, hun ifølge forordet ville skrive; endnu ikke i sin konklusion er det gået op for hende, hvorfor man kunne tro, at biografien ikke er noget værd. Sådan forholder det sig imidlertid ikke. Fremstillingen af Vanderveldes politiske indsats er ikke så dårlig endda, en mængde facts bliver præsenteret, og selv om de bliver interpreteret som noget andet, fremstår der et klart billede af en pragmatisk socialdemokrat af borgerlig herkomst, der over årene blev en fortaler for forhandlingsløsninger, indtil han på sine gamle dage vendte

tilbage til sin ungdoms radikalisme - også heri var han en typisk socialdemokrat.

Gerd Callesen

Skibssmede i København

Anders Laubjerg: De københavnske Skibssmede. 100 år, Metal afd. 5, København 1995, 44 s., ISBN 87-985401-0-6.

Skibssmedene i Metal's afd. 5 må fejre deres 100 års jubilæum samtidig med at Burmeister & Wain har varslet massefyrringer. Men som det også fremgår af jubilæumsskriftet, så er det ikke første gang, værftet har været i krise. I 1930'erne måtte Folketinget således gribe ind med en kriseplan for værftet. I 1967 var værftet igen lukningsstruet. Og i 1981 kulminerede en dybtgående krise med en bonusaftale mellem ledelse og fagforening, omfattende bygningen af 13 skibe, svarende til næsten 3.000.000 arbejdstimer. Der er altså tradition for at B&W reddes på strengen, enten via offentlig indgreb eller via fælles initiativer fra arbejdere og ledelse. Man kan kun håbe, at det også vil lykkes denne gang.

Forfatteren til jubilæumsskriftet er den nuværende formand for skibssmedene. Han har valgt at dele fremstillingen op i 10års-afsnit. For hvert afsnit gives der over to sider en beskrivelse af arbejdsforholdene for den tids smede, og af den politiske og faglige udvikling. Derefter følger, bortset fra de allerførste perioder, et interview med en af afdelingens medlemmer, der selv har oplevet tiden. Det er en op-

bygning som viser den historiske udvikling, samtidig med at vi får et godt billede af, hvordan forandringen ikke er sket af sig selv, men som følge af konkrete menneskers arbejde og indsats.

Smedene er i almindelighed kendt for at vurdere sig selv og deres fag meget højt. Skibssmedene udgør ingen undtagelse, tværtimod. Men som jubilæumsskriftet dokumenterer, så er det ikke uden grund. At bygge jernskibe var fra begyndelsen både et fysisk hårdt slid, samtidig med at det krævede velkvalificerede folk. Og bl.a. Svend Hansens beretning fra 1930'erne antyder, at hvis man ikke kunne sit kram, når man startede på B&W, så lærte man det i det mindste i en fart. Også på den faglige front har smedene forstået at gå i spidsen, med de første værkstedsklubber og tillidsmænd.

Særligt i den første del af jubilæumsskriftet får vi et bredt billede af skibssmedens arbejdsvilkår, med tidens almene politiske forhold som ramme. For de seneste perioder er det dog som om perspektivet indsnævres en smule: magtkampen i afdelingen mellem de forskellige politiske retninger bliver det centrale omdrejningspunkt for historien. Det er måske forståeligt, i betragtning af at skriftets forfatter må formodes selv at have haft disse kampe tæt inde på livet. Men for den almindelige læser er det lidt ærgerligt, at vi ikke får det samme levende billede af det daglige arbejde på B&W i 1970'erne og 1980'erne, som vi får af 1920'erne og 1930'erne.

Afdeling 5 har ry som en af venstrefløjens højborg i Metal. Men selv om først syndikalister og siden kommunister fra begyn-

delsen var særdeles aktive på B&W, så var det først efter stor-konflikten i 1956 at venstrefløjen for alvor blev repræsenteret i afdelingsbestyrelsen. Og fra starten af 1960'erne tegnes afdeling 5 på formandsposten først af kommunister og siden af folke-socialister.

Denne udvikling beskrives loyalt af Anders Laubjerg, men også på en måde så man aldrig kommer i tvivl om, at det er en af sejrherrene, der fortæller historien. Resultatet er, at man som læser uvilkårligt må spørge sig selv, hvorfor disse stolte og militante skibssmede gennem så mange år lod sig lede af "højresnoede socialdemokrater"?

Når man tager B&W's størrelse som arbejdsplads i betragtning, kan det ikke siges at være urimeligt, at "øens folk" fylder langt den største del af jubilæumsskriftet. Men ud fra en historisk betragtning er det ærgerligt, at der ud over B&W kun er blevet plads til at give Københavns Havn en særskilt behandling. F.eks. organiserede afdeling 5 også en del af smedene på Orlogsværftet frem til slutningen af 1960'erne. Dette nævnes kun indirekte. Dermed går vi f.eks. glip af den spændende historie om, hvordan det i sin tid lykkedes arbejderne på denne militære arbejdsplads at tilkæmpe sig retten til at organisere sig.

Disse indvendinger rokker dog ikke ved at "De københavnske Skibssmede. 100 år" som helhed er et vellykket jubilæumsskrift. På den korte plads gives der et levende og velfortalt billede af 100 års faglig udvikling, som dokumenterer billedet af de stærke smede. Afslutningsvis antydes nogle af de udfordringer,

som smedene vil stå overfor i fremtiden. Det drejer sig dels om organisatoriske ændringer som følge af det faldende antal arbejdspladser i den svære jernindustri, dels og formodentlig vigtigst om udvikling af nye faglige strategier med vægt på "det gode arbejde". Det skal blive spændende at læse om realiseringen af disse intentioner i det næste jubilæumsskrift.

Lars K. Christensen

Flygtninge som arbejdskraftreserve i Sverige

Lars Olsson: *På tröskeln till folkhemmet. Baltiska flyktingar och polska koncentrationslägerfångar som reservarbetskraft i skånst jordbruk kring slutet av andra världskriget, Forlaget Morgonrodnad, Malmø 1995, 180 s., ISBN 91-972586-0-1.*

Bogen er skrevet i forbindelse med et forskningsprojekt ved Lunds Universitet om de svenske landarbejderes historie. En tidsskriftsartikel fra 1945 om de baltiske flygtninge som mulig arbejdskraftreserve gjorde forfatteren opmærksom på, hvordan flygtningepolitikken også blev en del af arbejdsmarkedspolitikken og flygtningene således blev en del af svensk arbejderhistorie.

Som kilder anføres bl.a. arkivalier fra Statens Arbetsmarknadskommission og Statens Utlänningekommission, fra Landfiskalerne og Röda Korset og fra Svenska Lantarbetareförbundet, Kriminalpolisen og Mosaiska Församlingen.

I fortegnelsen over utrykte kilder er også angivet nogle inter-

views, som dog kun giver sig sporadiske udtryk i bogen, og der er ikke interviewet tidligere flygtninge. Disse kommer til orde gennem nogle udvalgte eksempler fra Länsarbetsnämndernas Utlänningeamauenser.

Billedet på bogens forside, der forestiller polske kvinder i fan-gedragter, er bogens eneste billede. Teksten er kun afbrudt af tabeller og affotograferede dokumenter af forskellig art.

Forfatteren peger på, at svenskerne, for at dulme en kollektiv dårlig samvittighed over Sveriges rolle under 2. Verdenskrig, henviser til den førte flygtningepolitik; men hvis man ser nøjere efter, viser det sig, at flygtningene kom til at bidrage til folkeforsørgelsen på en måde, som kun få kender til i dag.

Hensigten med undersøgelsen er ifølge Lars Olsson kritisk at undersøge de baltiske flygtninges og de overlevende polske arbejds- og koncentrationslejr-fangers første møde med det svenske samfund i skæringspunktet mellem flygtninge- og arbejdsmarkedspolitikken. Men også at sammenligne de to gruppers møde med dette samfund, hvorved også forskelle mellem mænds og kvinders forhold bliver tydelige.

Efter en omtale af, hvad der tidligere er fremkommet af forskning, der vedrører dette område, gøres der rede for, hvordan Sverige, i tiden fra Bismarck indførte socialistlovene i Tyskland i 1879 til nazisternes magtovertagelse i Tyskland 1933, har modtaget flygtninge, men altid i begrænset antal.

Da flygtningestrømmen under 2. Verdenskrig var størst havde Sverige ifølge en af tabellerne over 180.000 flygtninge. Fra

sommeren 1944 til foråret 1945 kom alene ca. 50.000 til Sverige.

Det noteres, at ikke alle flygtninge var lige velkomne i Sverige. Ikke-nordiske jøder var først velkomne i Sverige efter Tysklands sammenbrud.

Der gøres rede for, hvordan flygtningene i starten blev anbragt i lejre, men, efterhånden som der blev brug for dem som arbejdskraft, blev flyttet ud i barakker eller nedlagte statar-huse ved de store gårde, hvor man manglede arbejdskraft til at luge roer, eller ved skove og tørveområder. Når arbejdet var slut, blev de så sendt tilbage til den oprindelige lejr.

Bogen beskriver de svenske myndigheders forsøg på at få sendt balterne, der var den første større flygtningegruppe, ud til det arbejde, som det kneb med at få udført af svensk arbejdskraft.

Dernæst beskrives balternes problemer med at affinde sig med at være landbrugsmedhjælper. De var af både social, kulturel og etnisk karakter. Især for de baltere, der havde været selvstændige bønder, var det en social nedværdigelse; arbejdet i roerne blev betragtet som kvindearbejde, og de baltiske bønder var vant til at betragte landbrugsmedhjælperne som fremmed arbejdskraft, så de frygtede at "fremmed"-stemplet også skulle sidde på dem, så de ikke kunne blive integreret i det svenske samfund.

Olsson forklarer, hvordan man i foråret 1945, da koncentrationslejrerne blev hentet til Sverige, prøvede at få tømt flygtningelejrerne for balterne, så der blev plads til denne nye gruppe.

De befriede fanger, "repatrian-

di", var mest yngre, enlige polske kvinder, både kristne og jøder. På grund af antisemitisme blandt de kristne polakker og de tilbageværende baltere i lejrerne, måtte de i flere tilfælde anbringes hver for sig.

Også denne nye gruppe forventedes at tage del i den fælles husholdning efter en vis karantænetid. De fleste meldte sig til arbejde, men næsten halvdelen af dem var for svage til det hårde landbrugsarbejde, og de kom derfor til at deltage i det huslige arbejde i lejrerne. Af frygt for, hvad disse kvinder kunne finde på, hvis de blev sluppet løs blandt svenske mænd, blev de anbragt i arbejdslejre og strengt overvåget.

Lars Olsson konkluderer, at flygtningene var et overgangsled mellem et svensk arbejdsmarked, der var arbejdskraft-eksportør til et, der var arbejdskraft-importør; et andet aspekt var, at de kom til at forsinke de svenske kvinders indtog på arbejdsmarkedet.

Birgit Andreassen.

Tyske social-reformatorer under 1. verdenskrig

Ursula Ratz: Zwischen Arbeitsgemeinschaft und Koalition. Bürgerliche Sozialreformen und Gewerkschaften im Ersten Weltkrieg - Einzelveröffentlichung der Historischen Kommission zu Berlin, 79 - Saur, München 1994, 574 s., DM 128.- ISBN 3-598-23223-3

Den foreliggende afhandling behandler forskellige aspekter i forholdet mellem den borgerlige socialreforms centralor-

ganisation "Gesellschaft für Soziale Reform" (GfSR) og især den socialdemokratiske arbejderbevægelse under første verdenskrig og Weimarerrepublikkens første år.

Forfatteren har undersøgt GfSR's struktur, mål og forskellige aktiviteter i perioden. Et særligt mål med afhandlingen er at påvise det tiltagende samarbejde mellem organisationen og især den frie (= socialdemokratiske) fagbevægelse. Afhandlingen fortsætter forfatterens tidligere udgivelse om GfSR, *Sozialreform und Arbeiterschaft: Die "Gesellschaft für Soziale Reform" und die sozialdemokratische Arbeiterbewegung von der Jahrhundertwende bis zum Ausbruch des Ersten Weltkrieges*, 1980.

Inden for forskningen hersker der en bred konsensus om GfSR's betydning i udviklingen af den tyske social- og velfærdsstat. En følge af dette arbejde blev, at den socialdemokratiske arbejderbevægelse og den borgerlige lejr nærmede sig hinanden. Spørgsmålet er, hvor langt nåede man i denne tilnærmelsesproces? Før verdenskrigen var der ikke tale om noget officielt samarbejde. Ursula Ratz har i det ovenfor nævnte værk fra 1980 fremstillet udviklingen af forholdet som en "koalition i sin vorden".

I den nye udgivelse søger Ratz at påvise og underbygge sin tese om en kontinuitet i samarbejdet mellem den borgerlige socialreformbevægelse og den frie fagbevægelse fra kejserriget til republikken.

GfSR blev grundlagt i begyndelsen af 1901. Sammenslutningen bestod af førende socialreformatorer af både socialkonser-

vativ og -liberal observans, parlamentarikere fra det katolske parti Centrum, forskellige liberale partier, repræsentanter for statslig og kommunal socialpolitik, reformvenlige industrifolk samt repræsentanter fra den kristelige og liberale fagbevægelse. I 1913 havde man over 1,5 millioner medlemmer. Den frie fagbevægelse holdt sig langt væk fra denne borgerlige "Sozialreformverband". Ved siden af GfSR var der en række andre organisationer med samme mål. En del af dem var repræsenteret i *Bureau für Sozialpolitik* (BfS), som bl.a. udgav de meget interessante "Berichte des BfS".

I GfSR's regi blev der udarbejdet videnskabelige rapporter og analyser af diverse emner i forbindelse med arbejdsmarkedets socialpolitiske sider. Man fremlagde handlingsplaner og forskellige ideer og deltog i den offentlige debat i diskussionerne omkring sociale og politiske reformer. En hovedidé bag dette arbejde var, at manglende socialpolitiske reformer ville gøre arbejdet for den radikale venstrefløj lettere.

Omkring århundredskiftet var afstanden mellem den borgerlige reformbevægelse og den skeptiske arbejderbevægelse dog stadig for stor til, at et direkte samarbejde var muligt. Inden for GfSR skelnede man skarpt mellem socialdemokratiets "utopiske mål" og fagbevægelsens "praktiske nutidsarbejde". GfSR's ledelse ønskede at overføre fagbevægelsens påstået moderate linje til hele socialdemokratiet. På det tidspunkt eksisterede der spændinger mellem den moderate og den mere radikale fløj i SPD. Men endnu blev par-

tiet holdt sammen af bl.a. partidisciplinen. Den socialdemokratiske ledelse betragtede GfSR med mistro. I 1913 fik den moderate linje i den frie fagbevægelse vedtaget retten til tilslutning til GfSR for enkeltmedlemmer og -sektioner.

Da krigen brød ud i august 1914 samledes de forskellige organisationer, bevægelser og meget store dele af befolkningen under den nationale enhedsfront. Selv om man endnu i juli havde oplevet store demonstrationer vendt mod krigstruslen, så skiftede billedet hurtigt. Da krigen blev en kendsgerning, sluttede også det store flertal i arbejderbevægelsen op omkring kejserrigetets påståede forsvarskrig.

GfSR's ledelse blev ligeledes grebet af den nærmest euforiske stemning, og man så nu muligheden for et frugtbart samarbejde på tværs af partiforskellene. Kejseren selv havde jo udtalt "Jeg kender ingen partier, jeg kender kun tyskere", og den socialdemokratiske rigsdagsgruppe havde tilsyneladende enstemmigt bakket op omkring bevillingen af krigskreditterne, og man udtrykte en "... vilje til positivt samarbejde". Borgfreden var en kendsgerning i august 1914.

Krigen medførte mange og store vanskeligheder. GfSR's størrelse og beslutningsstruktur gjorde arbejdet uoverskueligt. Arbejdet med socialpolitiske reformer og programmer m.m. krævede nu en mere smidig og hurtigere reagerende aktør. Her blev det meget hurtigt BfS, der kom til at markere sig tydeligst, eller som Ratz udtrykker det, BfS blev centrum for den socialpolitiske aktion. En af hovedopgaverne for BfS var udgivelsen

af det videnskabelige tidsskrift *Soziale Praxis*. Et andet vigtigt arbejdsområde blev udarbejdelsen af forskellige fortrolige rapporter "Berichte des Bureau für Sozialpolitik", enkelte af dem er gengivet i bogen som bilag.

Selv om bevægelsen var meget aktiv og gang på gang fik ret med sine advarsler, så gør Ratz det tydeligt, at den direkte indflydelse på de socialpolitiske forhold forblev minimal. De forskellige generalkommandoer så mistroiske på arbejdet og industrien var generelt set fjendtligt stemt. Kun i krigsamtet under ledelse af general Groener læste man med stor interesse BfS's rapporter. Netop Groener havde indtil sin ufrivillige afgang i august 1917 arbejdet for en mere socialreform-venlig udvikling. Han ville inddrage fagbevægelsen i arbejdet for på den måde at få kontrol over arbejderbevægelsen. Til gengæld for samarbejdet fik arbejderlederne lovet socialpolitiske reformer. En taktik som virkede og kunne genbruges i forbindelse med revolutionen i 1918. Efter Groeners fald og indførelsen af en mere fabrikantvenlig kurs i krigsamtet kan man se, at BfS og socialreformbevægelsen mistede indflydelse.

Netop BfS's rolle i forholdet mellem de forskellige militære myndigheder, industrien og arbejderbevægelsen burde forfatteren have uddybet væsentligt. Her nytter det ikke, som hun gør, at henvise til en artikel fra 1985 om emnet. Hun burde have indarbejdet denne side af sagen i den her foreliggende fremstilling.

Ursula Ratz har skrevet en tung og langtrukken bog fyldt med forvirrende mange forkortelser, om et interessant emne,

som hun uden tvivl behersker. Bogen formidler dog ikke noget socialhistorisk overblik, og dermed kommer væsentlige begivenheder til at stå for svagt i fremstillingen. Jeg vil derfor anbefale eventuelle læsere uden de nødvendige forkundskaber først at se nærmere på Gerald D. Feldmans grundlæggende studie om perioden *Armee, Industrie und Arbeiterschaft in Deutschland 1914 bis 1918*, 1966 (engl.), 1985 (ty.). Derefter kan man så arbejde sig igennem Ursula Ratz' fremstilling.

Michael Klos

Scener fra Sydafrika

Jesper Strudsholm: "Undskyld, hvor er den hvide kø?" - 20 scener fra Sydafrikas overgang til demokrati, *Politisk Revy*, København 1994, 174 s., kr. 178.-, ISBN 87-7378-123-1

Ved første øjekast kunne Jesper Strudsholms bog "Undskyld, hvor er den hvide kø?" give anledning til en vis skepsis for den, der følger med i litteraturen om Sydafrika. Siden midten af 1980'erne er litteraturen om Sydafrika vokset eksplosivt. Der er lavet mange fremragende bøger. Men den store interesse for Sydafrika har også ledt til udgivelsen af mange dårlige bøger, der er fyldt med fejl, skrå-sikre påstande og meget tætte referater uden kildeangivelse. Det er især kendte journalister, der har stået for de mest jaskede smørerier med BBC-korrespondenten Graham Leach (South Africa, 1986) og DR-korrespondenten Jørgen E. Petersen (Det nye Sydafrika,

1993) som nogle af de værste eksempler. Det allerværste ved bøger som disse er, at de puster sig op til at være helstøbte fremstillinger af Syd-afrika. Petersen sagde således i forordet til sin bog: "Egne meninger formes bedst på grundlag af fyldige og varierede informationer. Hvad Sydafrika angår, tilbydes de her."

Det er derfor befriende, at journalisten Strudsholm ikke forsøger at sælge sin bog som bogen om Sydafrika, men som en række scener af den sydafrikanske virkelighed op til og lige efter det første demokratiske valg i april 1994. I bogens "Introduktion" lyder det således: "Jo længere jeg opholdt mig der, desto mere forvirret blev jeg. Læs derfor denne bog, som det den er: En serie tidsbilleder, portrætter og miljøbeskrivelser fra mine rejser og min tid som korrespondent for Det Fri Aktuelt i de sidste hektiske år med apartheid." Strudsholm har tydeligvis tænkt over problemerne ved at beskrive en orkan fra dens indre. Han har ikke beskrevet Sydafrika fra den åndelige lukkethed, som mange europæere udvikler i takt med, at frygten for de sorte masser breder sig i deres centralnervesystem.

Strudsholm har opsøgt orkanen og har også været tæt på at blive et af dens ofre. Til gengæld har han kunnet give læseren en lang række stærke øjeblikk-billeder af den sydafrikanske virkelighed. Som den sydafrikanske journalist Rian Malan (Mit forræderhjerter, 1991) er Strudsholm bevidst om, at han ser verden i sit indre spejl, der påvirkes af det stærke pres fra samfundsforsandringens fødselsveer. Hans

portrætter og miljø-beskrivelser er præget af indlevelse og finsans for detaljen.

Bogens virkelige kvalitet er dens dele, der hver for sig kan bruges som baggrundsstof til bestemte problemstillinger eller morskabslæsning - afhængigt af læserens temperament. Scenerne, der er en viderebearbejdning af Strudsholms egne baggrundsartikler fra Det Fri Aktuelt, er ikke blevet redigeret som en helhed, så man får fx. modsatrettede oplysninger om Soweto-oprøret 1976 i forskellige scener.

Sydafrikas afrikaans-talende hvide har især vakt Strudsholms interesse, og han har en række fremragende skildringer af deres liv, og hvad de lever for. Han har gennem sit ophold gjort op med sine og andre danskeres fordomme mod afrikaanere. Gennem møder med klarsynede præster, snobbet kultur-elite, velmenende landmænd og militante racister får læseren et levende tværsnit af afrikaanere, der er lige så forskellige som alle andre mennesker, men som alle har været nødt til at definere deres eget forhold til apartheid.

Det andet emne, der går gennem Strudsholms scener som en rød tråd, er volden - både den politiske og den kriminelle. I flere af scenerne gives et indblik i de mangeartede mekanismer, der udløser volden, og specielt de politiske mekanismer. I en af de spændende beskrivelser af de hektiske måneder op til valget i april 1994 skildres således afsløringen af terrorsam-arbejdet mellem Sydafrikas politi og hjemlandslederen Buthelezi. På trods af de bedste intentioner om at undgå forsimplinger af voldens årsager har Strudsholm dog

svært ved at håndtere sit eget begreb om race, når han fx. skriver: "Den eneste forskel fra gamle dages kamp mod apartheid var, at de sorte i en af Sydafrikas ældste townships nu blev slået ihjel af deres egne, af andre sorte" (s. 13).

Historien giver utallige eksempler på, at kampen mod apartheid var en kamp mellem folk, der var klassificeret som sorte. Og blandt ofrene for apartheid-modstandens væbnede aktioner har der fra første færd været sorte samarbejdspolitikere, stikkere, politi-officerer og uskyldige mistænkte. Det er således ikke noget nyt at "sorte slås mod deres egne" - og specielt ikke i at vestlige journalister rapporterer om kampe mellem rivaliserende sorte grupper. Det deprimerende er, at ingen ser ud til at forstå, hvor mange fordomme dette intetsigende udsagn åbner op for. Vi ser jo ingenting, og fordi vi ingenting ser, må konfliktens forklaring være deres hudfarve. Vi burde høre om kampe mellem politifolk og bosættere eller om skurbyens kamp for adgang til herbergets drikkevand, så ville vi måske begynde at forstå, at det drejer sig om menneskelige konflikter, som vi kan lære at forstå.

Men Strudsholm er jo journalist, og det er hans rolle at skildre samtiden; i sine tilbageblik gør han en del vold mod den fortid, som han ikke selv har oplevet, men samtidsskildringen er samvittighedsfuld og levende, og det må siges at være det afgørende kriterium for bogens kvalitet.

Bogen er en æstetisk nydelse, med sit store og utraditionelle format og Klaus Hoistings knivskarpe billeder, der ikke altid supplerer teksten, men som un-

der alle omstændigheder kan "læses" uafhængigt af den.

Gorm Gunnarsen

Ungsocialisten, der blev overborgmester

Leif Thorsen: H.P. Sørensen. Arbejdsmand - Chefredaktør - Overborgmester, SFAH's skriftserie 34 - Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, København 1994, kr 150.- (medlemmer 125.-) ISBN 87-87739-38-0

På en af bogens sidste sider ses H.P. Sørensen som 70-årig i 1956, 6 år før han døde. Han er glatbarberet (ikke med det gedebukkeskæg, man ellers kendte ham for) iført jakke, vest og slips. Foran sig, op mod fotografen, holder han sin nytændte pipe. Han er en mand, som trods alderen, stadig udstråler kraft og vilje.

Bag sig har han en bogreol som baggrund, hvor bl.a. Salmonsens leksikon kan identificeres. Denne baggrund er symbolsk, for HPS var eksponent for den generation af arbejderledere, hvor oplysning og viden var nødvendige redskaber i arbejderklassens kamp for magten i landet. Selv havde han taget hele udviklingen med som bidragyder først i de politiske tidsskrifter "Fremad", og (som redaktionssekretær) i "Socialisten", senere som journalist og redaktionssekretær på "Klokken 5" (et forsøg på et socialdemokratisk eftermiddagsblad) og endelig ved Socialdemokraten, hvor han selv endte som chefredaktør i 1929, da Borgbjerg blev minister.

På billedet fra 1956 sidder han

i sin alderdom. Han er lige gået af som overborgmester, men er stadig aktiv; nu som formand for Dansk Ligbrændingsforening. Som den uuddannede arbejdsmand, han oprindelig var, følte han sig sikkert stolt, for han tilhørte den generation af arbejdere, som for alvor fik del i den politiske magt. Han kunne tænke tilbage på mange vigtige begivenheder i dansk politik, som han havde deltaget i eller i det mindste fulgt på tæt hold.

Desværre nåede HPS ikke selv at skrive sine erindringer. Men det vil Thorsen råde bod på ved i sin bog at fortælle os andre om det liv, HPS havde haft. Forfatteren har selv kendt HPS som sin families nabo, men størstedelen af fortællingerne stammer fra skriftlige kilder som breve, taler, referater og avisskriverier.

Forfatterens - sikkert rigtige - udgangspunkt er, at bag HPS's virke livet igennem lå hans politiske holdninger. Bogen starter derfor med i en første del at gennemgå og karakterisere hans politiske synspunkter, men også de forandringer i holdningerne, han undergik, efterhånden som den tidligere ungsocialist selv kom til at administrere magten. Her skulle kampen også føres mod den venstre side. F.eks. fik han et brev fra en af sine tidligere kampfæller, Marie Nielsen, i anledning af, at han var blevet udnævnt som borgmester i København. At han havde ladet sig udnævne til borgmester, viste ifølge brevet, at han havde glemte, hvor han kom fra. Iøvrigt opretholdt HPS en vis forbindelse til de mere revolutionære kredse — i de sidste år på det mere uformelle plan, idet hans søn blev gift med Martin Andersen Nexø

datter (hverken dette eller sønnens tilfangetagelse og ophold i koncentrationslejr hører vi dog nærmere om).

Den kamp, som kom til at betyde mest for ham, var dog mod højre. Her fik han nogle svære år, idet han var chefredaktør for Social-Demokraten, da tyskerne besatte landet. At udgive den avis, som stod tættest på regeringen, var ansvarsfuldt - man frygtede, at hvis tyskerne følte, at hovedorganet modarbejdede dem, kunne de lukke for råvarer og kul til vinteren. Da der i 1941 til redaktionen indkom en tyskvenlig kronikserie fra en af avisens medarbejdere, Harald Bergstedt, som den tyske presse-attaché krævede optaget, tog HPS konsekvensen og trak sig tilbage som redaktør.

H.P. Sørensen måtte nu ud i arbejdsløsheden, hvor han dog ved gode venners hjælp fik et job som husinspektør ved en af kommunens aldersrenteboliger. Han fortsatte dog sit kommunalpolitiske arbejde, som han havde haft, siden han i 1923 blev medlem af Borgerrepræsentationen, og ved valget i 1943 blev han valgt som borgmester for magistratens 5. afdeling. Det var stadig i krigens tid, og da bl.a. sporvejene hørte under ham, bevægede han sig endnu en gang i et konfliktfelt med den tyske besættelsesmagt omkring folkestrejken i 1944, hvor sporvejenes uvirksomhed var et af de mest effektive midler til at fremkalde almindelig arbejdsstandsning. Hans rolle giver bogen dog ikke nogen entydig beskrivelse af.

Den mest magtfulde position opnåede HPS, da han i 1946 blev overborgmester i København. Selvom han langt fra havde den

fulde magt i byen, havde han bl.a. ansvar for økonomien herunder lønforhandlingerne for de 33.000 kommunalt ansatte.

Et af bogens afsluttende kapitler stiller spørgsmålet, om han havde været en god overborgmester. Det har jeg selv for lidt indsigt i forholdene til at kunne vurdere, og Thorsen nøjes også selv med at citere andre for deres meninger, mens han selv kun antyder svaghedstegn i HPS's ledelse af byen.

Hvorledes har Thorsen klaret at skrive denne biografi? En livshistorie på 144 s. (+ et nyttigt stikordsregister) kan af gode grunde kun medtage mindre dele af en persons liv. Bogen burde dog have været langt større, og Thorsens levende pen kunne sagtens have holdt læsernes interesse fanget (dog ville flere komme til at have hjulpet på læseligheden). Forfatteren ved selv, at det er svært at skrive biografier. Han har i en artikel i Arbejderhistorie (nr. 42) nogle overvejelser, som jeg kun kan være enig i, og som jeg vil anbefale alle med interesse for biografier at læse. Bl.a. skriver Thorsen heri, at det er svært som ikke-historiker, at vurdere en persons virke i en større sammenhæng. Denne og de øvrige synspunkter kan jeg kun give ham ret i.

Men ellers synes jeg, at han har klaret opgaven godt. Der er sket meget inden for genren, siden HPS selv skrev sin biografi om Borgbjerg i 1943 og redigerede "Fra Folket de kom" i 1962. Her har Thorsen forsøgt at holde sine holdninger ude i beskrivelsen af en mand, som han (sikert) har beundret.

Dog savner jeg en mere udførlig beskrivelse af HPS som

menneske. De skriftlige kilder kunne have været suppleret med erindringer fra folk, som havde kendt ham tæt på. Her mangler hans privatliv næsten totalt, for han havde dog både ægtefælle og børn. Eller hvorledes foregik de mange møder, hvor hans tobaksrøg fyldte rummet mens Fremtidens Danmark blev skabt? Personen fremstår ikke hel, og en helstøbt person var han jo.

Trods disse lidt kritiske ord vil jeg opfordre Thorsen til at fortsætte med at skrive biografier af personer fra arbejderbevægelsen. Der er udgivet flere gode biografier de sidste år af meget høj kvalitet. Den næste fra Thorsens hånd kan komme til at høre blandt de bedste.

Jørgen Burchardt

En massestrejke fra neden?

Hans Jørgen Vad: Påskestrejkerne 1985. Ti dage der rystede Schlüter, SFAH skriftserie nr. 33 - Selskabet til Forskning i Arbejderbevægelsens Historie, København 1995, 199 s., kr. 100.- (medlemmer 80.-), ISBN 87-87739-37-2.

Et stykke engageret historieforskrivning. Sådan beskriver Hans Jørgen Vad selv sin bog om påskestrejkerne i 1985. Bogen er gennemsyret af Hans Jørgen Vads personlige engagement. På godt og mindre godt.

Det er en bog med en klar sympati med de strejkende skrevet af en mangeårig venstrefløjsaktivist, der selv var dybt engageret og involveret i massestrejkerne. Engagementet er både bogens styrke og svaghed.

Hans Jørgen Vads bog er skrevet på grundlag af en aktiv kildeindsamling og kilde-kabelse. Til brug for bogen har Hans Jørgen Vad interviewet ca. 20 centrale nøglepersoner fra den faglige venstrefløj og yderligere indsamlet en række rapporter fra et bredere udsnit af faglige strejkeaktivister. Til bogens øvrige kilde-materiale hører en række personlige arkiver fra udvalgte aktivister, et båndarkiv fra de århusianske nærradioer, der på særdeles aktiv vis forsøgte at dække og afspejle strejkeforløbet i 1985 samt faglige klubarkiver, aktivistblade, mv.

Kildematerialet har først og fremmest sin styrke i de ni første kapitler, hvor Hans Jørgen Vads ambition er at fortælle historien om, *hvordan* påskestrejkerne forløb.

Vi får ikke historien om påskestrejkerne i al sin bredde. I stedet får vi en spændende beskrivelse af, hvordan en bestemt del af strejkedeltagerne oplevede (og sidenhen har husket) strejkeforløbet. Det er såmænd væsentligt nok - blot det ikke foregiver at være hele historien.

Hans Jørgen Vad koncentrerer sin beskrivelse om den aktivistiske del af begivenhedsforløbet, og han følger her udviklingen i de større byer, ved protestdemonstrationerne, på nogle centrale arbejdspladser, ved blokader og på tillidsmandskonferencerne. Til gengæld hører vi mindre eller slet intet om, hvordan forløbet er andre steder, f.eks. i de mindre byer, på de arbejdspladser, der tøver eller ikke går med, på fagforenings- og forbundskontorerne osv.

Hans Jørgen Vads engagement og interesse ligger tydeligvis hos

de mest militante faglige aktivister, og han skriver med engageret glød om de hårdfine taktiske stemningsvurderinger undervejs. Hvad kunne bevægelsen holde til? Hvor lå de paroler og handlingsforslag, der kunne drive bevægelsen fremad og opad?

Det er en spændende beskrivelse. Ikke mindst for de faglige aktivister, der selv var med i 1985 og som nu 10 år senere fortsat gerne vil bidrage til at udvikle et aktivt fagligt netværk på gulyplan. Det er formodentlig også en af grundene til, at SFAH's udgivelse af bogen har fået støttet fra en halv snes faglige klubber, fagforeninger og forbund.

Men alligevel bliver bogen ikke rigtigt spændende. Dertil er dens analyser for forudsigelige. Det skyldes efter anmelderens opfattelse bl.a., at Hans Jørgen Vad er *for* engageret.

Vads engagement gør ham blind for de skæve vinkler og de nye, frække spørgsmål til kilde-materialet. I stedet lader Vad sig indfange og begrænse af de taktiske problemformuleringer, som han selv og de øvrige faglige venstrefløjsaktivister var så optaget af i 1985.

Et eksempel er Vads forsøg på at forklare, hvorledes påskestrejkernes på én gang rummede "en så *overraskende* kraft" og samtidig "så hurtigt blev stille" (s. 166).

Selve konfliktudbruddet beskrives med velkendte venstrefløjsskabeloner, "en massestrejke fra neden". Men var den *kun* det? Op til overenskomstforhandlingerne var flere af de socialdemokratiske forbundsledere tydeligvis frustrerede over den yderst spagfærdige og lidet suc-

cesfulde socialdemokratiske opposition mod Schlüter. Spillede det nogen rolle for forhandlings-taktikken hos de socialdemokratiske forbundsfolk og LO?

Førte det f.eks. til overvejelser om at vise faglige tænder for herigennem at komme Socialdemokratiet på Christiansborg til hjælp eller for at promovere fagbevægelsen som en selvstændig magtfaktor over for en Schlüter-regering, der så ud til at kunne sidde nogen tid endnu?

Vad stiller ikke spørgsmål af denne type. Her ligger Vads interesse helt åbenlyst ikke. Hans forståelse af den interne dynamik mellem arbejderne på gulvet og det professionelle faglige apparat forbyder ham at overveje, om forbundstoppen kunne have en selvstændig (socialdemokratisk) interesse i et tilspidset overenskomstforløb. Et forløb, der i sagens natur kunne indebære, at der måtte indrømmes mere plads til traditionelle venstrefløjsskrav og -initiativer.

Hans Jørgen Vad overvejer ligeledes ikke, om den nye militans hos betydelige dele af det faglige DKP eventuelt var en reaktion på bl.a. en oplevelse af, at de socialdemokratiske ledere gav dem en uudtalt, men alligevel mærkbart større plads til selvstændige initiativer, der under andre omstændigheder ville være blevet mødt med langt hårdere ideologisk og organisatorisk modspil.

Vad ser udviklingen som en kamp mellem forskellige relativt entydigt givne interesser: vrede og utilfredse arbejdere, der på grund af en årrækkes defensive situation manglede tro på egne lokale kræfter og som derfor satte deres lid til landsdækkende

politiske storstrejker, og som gik på gaden i den periode, hvor strejkebevægelsens endnu var på vej op, men som til gengæld faldt helt tilbage, da det af forskellige grunde viste sig, at det alligevel ikke var muligt at strejke Schlüter på porten.

Heroverfor står ikke blot arbejdsgeberne, men nok så markant beskrevet forbundslederne, DKP, mv., der beskrives som de onde benspændere. Ja selv VS og omegn skoses for ikke at hive gammelkendte paroler om lokal kamp frem, da den politiske proteststrejke smuldrede. Ingen lokal lønkamp - ingen genrejsning af bevægelsen, lyder Vads simple forklaring på de politiske proteststrejkers hurtige afslutning.

Ud fra denne logik er det kun naturligt, at Vad ikke interesserer sig for påskestrejkernes politiske efterdønninger. Bogen nævner f.eks. ikke med ét ord, at påskestrejkerne havde en række meget synlige politiske resultater. Opinionsundersøgelserne viste for første gang i årevis chancer for et arbejderflertal. Den socialdemokratiske oppositionsprofil blev skærpet. De socialdemokratiske fagforbund indledte straks en landsdækkende politisk mobiliseringskampagne. Igen et eksempel på, at Vads eget engagement afskærer ham fra at undersøge væsentlige aspekter af påskestrejkerne.

Alt i alt fristes man til at læse bogen som et kildeskrift, et dokument over, hvilke spørgsmål

de bærende lag på den faglige venstrefløj i 1985 stillede og ikke stillede.

Bogens ni første kapitler giver et engageret indblik i det, man kunne kalde den nye faglige venstrefløjs svendestykke. Som sådan er denne del af bogen bestemt værd at læse. Også for andre end de, der selv var med.

Bogens sidste seks kapitler, der forsøger at forklare hvorfor, er derimod kun værd at læse, hvis man skulle være nysgerrig efter at høre, om Hans Jørgen Vad også i 1995 mener det, han skrev på løbesedlerne i 1985. Vi andre har endnu svaret til gode på, om påskestrejkerne nu også kun var en massestrejke fra neden.

Bent Gravesen

Kolding-smede i 100 år

Erik Voss: Med Ambolt og computer. Metal Kolding i 100 år, Metal Kolding, Kolding 1993, 107 s., ISBN 87-984513-08

Festskrifter kan laves på mange måder, og denne hører absolut med til den nye type, der ikke prioriterer organisationens historie. Afdelingens formænd og kasserere nævnes dog med deres funktionsperioder, og det er relevant, fordi periodernes længde siger noget om foreningens udvikling. Bogen belyser iøvrigt de lokale metalarbejders

udvikling og forhold på mange måder, og gør dermed historiens mere vedkommende.

Det starter allerede med den farverige forside af Verner Brems og standarden holdes hele vejen igennem. Det første festskrift fra 1918 bliver genoptrykt og suppleret med indtryk fra afdelingens forhandlingsprotokoller. Kapitelinddelingen derefter følger årtierne, og bruger forskellige vinkler og materialer for at få en læseværdig historie frem. Erindringer spiller en væsentlig rolle, dels nogle som var nedskrevet tidligere, dels nogle indsamlet til formålet. Der er oven i købet tænkt på, at lade formandens kone komme til orde.

De lokale aviser er udnyttet med tekstklip og illustrationer. For 1922 og 1929 anføres, hvilke metalvirksomheder der fandtes i Kolding. I andre kapitler beskrives afdelingens politiske stillingtagen, formandens og kassererens arbejde osv. Alt i alt giver det et afrundet billede af centrale forhold for afdelingens udvikling ind i en ny teknologisk tidsalder.

Bogen er givetvis godt stof for medlemmerne, som får formidlet en historisk viden om deres fags og organisations betydning, og det er det centrale for et festskrift. Stoffet og metoden har betydning udover det og bør bruges sammen med andre festskrifter, når der engang skal udarbejdes en analyse af forbundets udvikling.

Martin Andersen